

Sufferds en slimmeriken

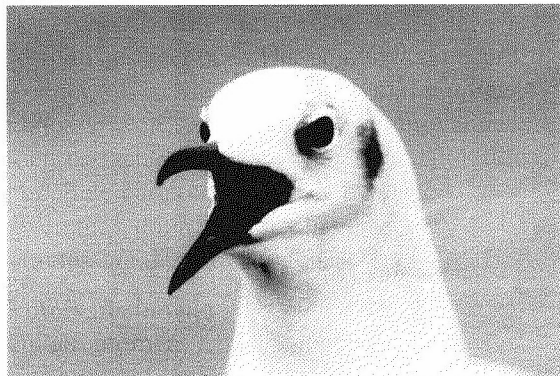
Het was een serieuze vraag. Kon ik als ‘vogelkenner’ een verklaring geven? “Overal zie ik langs de snelweg dode eenden, roofvogels en uilen. Ook merels en duiven. Zijn kraaien en eksters slimmer? Die scharrelen op de vluchtstrook en worden bijna nooit door het verkeer geraakt”. Mijn bezoeker verwachtte een helder antwoord. Hebben we dat?

Carel de Vink

Wie naar vogels kijkt – en dan bedoel ik écht kijken – zal zich geregeld betrappen op de neiging om hun gedrag te beoordelen naar menselijke maatstaven. Maar een vogel is geen mens. Dat kan frustrerend zijn. We bedenken hulpprogramma’s en beschermingsplannen om een bedreigde soort er bovenop te helpen. Soms met succes. Maar, laten we eerlijk zijn, vaak ook zonder gewenst resultaat. Dat merk ik al in mijn tuin. Ons perfecte nestkastje wordt genegeerd. De kool- en pimpelmezen kiezen jaar in jaar uit voor een bouwvalletje bij de buren, dat aan alle kanten kiert en waarvan de bodem er - als door een wonder - nog steeds niet uitvalt. Sufferds! Ach, we weten nog zo weinig van wat er in een vogelkopje omgaat. Ondanks allerlei studies. Volgens wetenschappers zijn kauwen intelligent. Net als bijvoorbeeld dolfijnen, ratten en sommige primaten. Maar is wat wij intelligentie noemen toepasbaar op een dier?

Volgens ons taalgebruik is een uil wijs en een gans dom. Fabels maken van een vos een leperd en van een raaf een onnozele ijdeltuit. Alsof we in staat zijn de beweegredenen van dieren te doorgronden!

Trouwens, hoe meet je intelligentie? Voor mensen hebben we een fraai, maar uiterst theoretisch systeem bedacht. In mijn werkzame leven kom ik ‘knappe koppen’ tegen die door gebrek aan pragmatisme in staat zijn heel onlogische en onpraktische beslissingen te nemen. Maakt dat hen dom?

Kokmeeuw

Foto: Bert Roelofs

Terug naar de vogels. Het verbaast me om te zien hoe een kauw of kokmeeuw zich met opgetogen kabaal verraadt bij het vinden van een voedselbron. Met als gevolg dat er van alle kanten kapers op de kust verschijnen. Als mens denk ik dan: niet erg slim...

Zo verbaast mij de keus van nestelplekken ook geregeld. Een meerkoetnest op een halfgezonken bootje in de Amsterdamse grachten of op een dobberend winkelwagentje in de Naardense Vestinggracht. Het dunne bouwsel van een Turkse tortel op een smalle richel van een flatbalkon. Open en bloot, bijna als uithangbord voor passerende eksters en gaaien.

Ik heb foto’s gezien van verdronken visarenden en gestikte aalscholvers die een te grote vis verschalkten. Waarom wachten trekvogels soms niet op gunstiger weer? Ik knipte ooit een krantenbericht uit, waarin melding gemaakt werd van honderden gierzwaluwen die omkwamen door sneeuw en tegenwind in de Alpen.

Tjiftjaf

Foto: Frans van Lier

Kort na het instappen werd ik in mijn auto verrast door een tjiftjaf die een letterlijk spiegelgevecht voerde met de opponent in mijn zijspiegel. Wel tien minuten lang fladderde de kleine toernooiridder op 30 centimeter naast me. Viel toen het kwartje of was uitputting de reden dat het vogeltje de strijd staakte? Was dit doelmatig gedrag? Ik kan het niet geloven. Maar ja, een vogel is geen mens.

Onze trouwe eiderman bij de Huizerpier lijkt wilde eendmannen het hof te maken. Nu heeft hij weinig keus. Evenmin als de ijseend die bij brilduikerwijfjes probeert indruk te maken. Iets wat nog doorging, toen er een dame van eigen soort op het toneel verscheen. Diergedrag wordt vaak verklaard vanuit een voortplantingsdrijfveer, maar dat lijkt in deze gevallen niet erg adequaat te werken. Boeiend is het echter wel, voor mensen dan wel te verstaan.

Aan de andere kant zijn er ook heel andere voorbeelden te noemen. Huismussen zullen niet snel opnieuw in een ringersnet worden teruggevangen. Zij leren hun lesje snel! Ze onderscheiden zich van heel wat soorten die zich keer op keer laten verschalken. Is er sprake van intelligentie of aanpassingsvermogen, ingebouwd in hun DNA?

Vroeger leerde men gekooide distelvinken waterbakjes naar zich toe halen via een takelsysteem. Het beroemde schilderij van Carel Fabritius (1654) laat zien welk gedrag aanleiding gaf om dit 'slimme' vogeltje 'puttertje' te noemen. Erenaam of geuzennaam?

Zilvermeeuwen kraken schelpen door ze op rotsen te laten vallen. Ook asfalt en auto's worden hiervoor benut. Stormmeeuwen zijn 'slimme' piraten die kokmeeuwen, kauwen en huismussen hun broodkorst ontfutselen. De ware meesters van dit soort piraterij zijn de jagers, roofmeeuwen die boven zee sterns en meeuwen belagen om deze een visje afhandig te maken.

De vogelwereld kent veel meer van dit soort 'slimmigheden'. Broedparasitisme, zoals we dat kennen van de koekoek. Zijn zij slim en hun waardvogels dom? Zo kennen we ook het kraken van nesten en het stelen van nestmateriaal. Daarbij valt op dat de ene zwarte kraai of ekster behendiger, brutaler en gewiekster is dan de ander. Zoals ook de ene papegaai beter leert praten dan de andere van dezelfde soort. Individueel verschil in intellect? Het pleit in ieder geval tegen de simplistische doodoener dat vogels niet denken, maar instinctief handelen. Toch zit daar een beetje het probleem. Bestaat er een grens tussen instincthandeling en (los van

aangeleerd gedrag, zoals bij gekooide putters) zelfbepalend handelen? Zo ja, waar begint dan dat laatste? Voer voor dierpsychologen.

Nog even terug naar die vraag over verkeersslachtoffers. Naar mijn idee getuigt het aantal dode vogels meer van ons onvermogen om bij alle technologische ontwikkelingen rekening te houden met de natuur. De manier van voedsel zoeken van een uil is anders, en maakt deze daardoor kwetsbaarder dan de ekster, die dit op een andere wijze doet. Of zou er toch verschil zijn in aanpassingsvermogen? En dus van verschil in intelligentie?

Wat mij betreft blijven het boeiende raadsels. Vogels: je raakt er nooit op uitgekeken.

